

Spatial Justice in the Age-Friendly City Index of Tehran

Izanloo M¹, Basakha M^{2,3 *}, Mohaqeqi Kamal S.H^{3,4}

1- Student Research Committee, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. Tehran, Iran.

2- Social Determinant of Health Research Centre, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. Tehran, Iran,

3- Department of Social Welfare Management, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. Tehran, Iran.

4- Social Welfare Management Research Center, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. Tehran, Iran.

Corresponding author: Basakha M, Social Determinant of Health Research Centre, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. Tehran, Iran, Social Welfare Management Department, School of Education Sciences and Social Welfare, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.

E-mail: Me.basakha@uswr.ac.ir

Received: 24 May 2021

Accepted: 11 Aug 2021

Abstract

Introduction: World Health Organization has proposed age-friendly cities as an urban development approach. Likewise, the spatial distribution of urban facilities can be considered an important issue among urban planners. The present study aimed to evaluate the spatial distribution of the characteristics of an age-friendly city in Tehran.

Methods: In 2019, a sample of 770 elderly people was selected by the multi-stage sampling method. Data collection was accomplished using a standard questionnaire of the World Health Organization. Spatial inequalities of age-friendly indicators were calculated according to the Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS) using version 22 of SPSS software.

Results: The results showed that the city of Tehran has an average score of 2.07 out of a maximum score of 4 in the index of the age-friendly city. The “outdoor spaces and buildings” (2.33) and the “housing” (1.31) sub-indexes had the highest and lowest average among the components of an elderly-friendly city, respectively. According to the TOPSIS, Lavizan district (score 2.13) and Mehrabad district (score 1.90) was ranked as the best and worst elderly-friendly district from the elderly point of view, respectively.

Conclusions: Spatial inequality in the indicators of age-friendly is evidently intimidating the quality of older adults' life. Therefore, it is necessary to pay close attention to the spatial distribution of urban features compatible with later life, especially in the southern areas of Tehran.

Key Words: Aging, Aged, Spatial analysis, urban population, City planning.

سنجش عدالت فضایی در شاخص شهر دوستدار سالمند تهران

مرضیه ایزانلو^۱، مهدی باساکا^{۲،۳*}، سیدحسین محقی کمال^۴

۱- کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

۲- مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی موثر بر سلامت، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

۳- استادیار گروه مدیریت رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

۴- مرکز تحقیقات رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

نویسنده مسئول: مهدی باساکا، مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی موثر بر سلامت، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران. استادیار گروه مدیریت رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

ایمیل: Me.basakha@uswr.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۵/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۳/۳

چکیده

مقدمه: شهر دوستدار سالمند رویکرد مورد توجه سازمان بهداشت جهانی و عدالت فضایی مبحثی است که در میان برنامه‌ریزان و مدیران شهری اهمیت دارد. هدف پژوهش حاضر بررسی نابرابری فضایی شهر تهران از منظر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند بوده است.

روش کار: اطلاعات مورد نیاز برای این مطالعه توصیفی تحلیلی در سال ۱۳۹۷ با نمونه ای ۷۷۰ نفری از سالمندان شهر تهران و به روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای به دست آمد. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه استاندارد سازمان بهداشت جهانی گردآوری و به منظور سنجش پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نابرابری فضایی با استفاده از روش اولویت بندی بر اساس شباهت به راه حل ایده آل و با استفاده از نسخه ۲۲ نرم افزار SPSS، محاسبه و تحلیل شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد شاخص شهر تهران در شاخص شهر دوستدار سالمند نمره ۲/۰۷ را از حداکثر نمره ۴ کسب نموده و در میان زیرشاخص‌های این مفهوم نیز شاخص فضاهای باز و ساختمان‌ها بیشترین میانگین (نمره ۲/۳۳) و شاخص مسکن کمترین میانگین (نمره ۱/۳۱) را داشته‌اند. بر اساس رتبه‌بندی تاسیس، منطقه لویزان با میانگین ۲/۱۳ به عنوان سالمند دوست‌ترین و منطقه مهرآباد با میانگین نمره ۱/۹۰ به عنوان نامناسب‌ترین منطقه شهری برای زندگی از دیدگاه سالمندان شناخته شد.

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان نابرابری فضایی در شاخص‌های مختلف شهر دوستدار سالمند در مناطق مختلف تهران را مشاهده نمود. از این روی توجه به توزیع فضایی ویژگی‌های شهری سازگار با زندگی سالمندی به ویژه در مناطق جنوبی شهر تهران ضرورت دارد.

کلیدواژه‌ها: سالمندی، سالمند، تحلیل فضایی، جمعیت شهری، برنامه‌ریزی شهری.

مقدمه

زندگی می‌کنند که این رقم، مطابق با پیش‌بینی‌ها در سال ۲۰۵۰ میلادی به ۶۶ درصد افزایش خواهد یافت (۲). مد نظر قرار دادن توامان سالمندی و شهرنشینی بر اهمیت این موضوع خواهد افزود که دگرگونی‌های جسمی و روحی - روانی انسان در اثر سالمندی، نیازمند رویکرد جامعی به داشتن شهری سازگار با این تحولات جمعیتی است (۳، ۴). در این راستا سازمان بهداشت جهانی مفهوم شهر دوستدار سالمند را در سال ۲۰۰۵ مطرح و خواستار توجه بیش از پیش

با افزایش امید به زندگی و بهبود مراقبت‌های بهداشتی، همراه با روند جهانی، پیش‌بینی می‌شود که ۲۵ الی ۳۵ درصد جمعیت ایران در سال ۱۴۱۰ در سنین بالای ۵۰ سال قرار خواهند گرفت (۱). پدیده دیگری که فرایند آن از میانه قرن پیش آغاز و در قرن اخیر سرعت گرفته، میل فزاینده جمعیت به شهری شدن است. بر اساس گزارش سازمان ملل، بیش از ۵۴ درصد جمعیت جهان در مناطق شهری

مرضیه ایزانلو و همکاران

است. تراکم جمعیتی در تهران مشکلات عدیده‌ای را برای اقشار آسیب پذیر از جمله سالمندان به وجود آورده است. تهران با توجه به سرشماری سال ۱۳۹۵، ۶/۷ درصد جمعیت سالمند دارد که این نسبت به سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است (۱۳).

با توجه به اهمیت موضوع حضور و مشارکت سالمندان در جامعه، توجه به امکانات و زیرساخت‌های شهری منطبق با نیازهای این گروه جمعیتی، موضوع پژوهش‌های مختلف بوده است. در مطالعه کارپنتیری و همکاران (۲۰۲۰)، سالمندان از میزان دسترسی به خدمات حمل و نقل و امکانات بهداشتی و درمانی ناراضی بوده‌اند (۱۴). روزا و همکاران (۲۰۱۵) ایجاد سازگاری در فضاهای باز شهری و سیستم حمل و نقل عمومی را به عنوان زمینه‌های اصلی برای بهبود وضعیت شهر دوستدار سالمند پیشنهاد کرده‌اند (۱۵). علاوه بر اهمیت سازگاری شهرها با نیاز سالمندان، وضعیت توزیع این سازگاری در مناطق مختلف شهری نیز با حساسیت دنبال شده است.

در ایران نیز مطالعات مختلف به موضوع شهرهای دوستدار سالمند پرداخته‌اند. پیربابایی (۱۳۹۸) توزیع خدمات شهری و دسترسی به این خدمات در نواحی مختلف منطقه ۱۵ شهری تهران برای سالمندان را ناعادلانه دانسته است (۱۶). علیرغم مناسب بودن شاخص‌های مرتبط به سازگاری خدمات حمل‌ونقل برای شهروندان سالمند شهر تهران، این سازگاری برای سالمندان در مورد شاخص‌های استخدام و مشارکت شهروندی بسیار نامناسب بوده است (۱۷). مطالعات دیگری نیز در تایید یافته‌های این پژوهش‌ها بر نیازهای اساسی شهر تهران به بهسازی برای پیوستن به جمع شهرهای دوستدار سالمندان تاکید داشته‌اند (۱۸).

علیرغم اهمیت توجه همزمان به شاخص‌های شهر دوستدار سالمند و توزیع فضایی این شاخص‌ها، تا کنون مطالعه‌ای به شکل ترکیبی انجام نشده است. بنابراین با در نظر گرفتن نیاز تحقیقاتی در حوزه شهری و سالمندی در راستای سیاست‌گذاری منطبق با هرم جمعیتی، انجام پژوهشی با این مختصات ضروری می‌نماید. لذا این مطالعه با هدف بررسی وضعیت نابرابری فضایی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در شهر تهران از دیدگاه سالمندان انجام گرفته است.

به مسائل مربوط به سالمندی و شهرنشینی شد. از جمله این مسائل بحث بهداشت، سلامت و تامین آسایش و رفاه سالمندان است که در طرح شهر دوستدار سالمند نمود پیدا می‌کند (۵، ۶). سازمان بهداشت جهانی پروژه شهرهای دوستدار سالمند را در چندین کشور به اجرا درآورده است. در این طرح به مهمترین بخش‌های خدمات شهری اعم از حمل‌ونقل، مسکن و نوع مناسبات اجتماعی، آموزشی، بهداشتی و غیره متناسب با نیازهای سالمندان اشاره شده است (۷). شهر دوستدار سالمند شهری است که همه افراد با هر سن و قابلیت در جامعه حضور دارند، سیاست‌ها، خدمات و ساختار شهری مرتبط با سالمندی به گونه‌ای طراحی می‌شود که همه سالمندان بتوانند در امنیت زندگی کرده و مشارکت کامل در جامعه داشته باشند (۸).

زندگی در شهرها، بر اثر تفاوت‌های اجتماعی و اقتصادی افراد، منجر به پدید آمدن تفاوت‌های فضایی شده است که این تفاوت‌ها، نقش مهمی در جدایی‌گزینی و منطقه بندی شهرها دارند (۹). در این راستا از مهمترین عوامل در برنامه‌ریزی شهری، استفاده از فضاها و توزیع مناسب و به عبارتی عدالت فضایی است. عدالت فضایی از طریق توزیع متعادل کاربری‌ها و خدمات شهری برای شهروندان حاصل شده و هدف از آن، توزیع عادلانه زیرساخت‌های اساسی، امکانات، تسهیلات و خدمات شهری در میان مناطق مختلف شهر است و در صورت برقرار شدن آن، رضایت از زندگی و زندگی همراه با آرامش را فراهم خواهد ساخت. در واقع عدالت فضایی را باید نقطه تلاقی فضا و عدالت اجتماعی دانست که به توزیع عادلانه منابع و فرصت‌های با ارزش در فضای جامعه می‌پردازد (۱۰). از این روی، دستیابی به عدالت فضایی در توزیع خدمات شهری جهت استفاده عادلانه از ظرفیت‌های محیطی، یکی از اهداف مهم برنامه‌ریزان شهری است. برخی عدالت فضایی را فقط دسترسی برابر به تسهیلات عمومی اساسی تعریف کرده و معیار سنجش عدالت را نیز میزان فاصله از این خدمات در نظر گرفته‌اند. برخی دیگر هم عدالت فضایی را توزیع یکسان خدمات براساس نیازها، سلاقی، اولویت‌های ساکنان و استانداردهای خدمات رسانی تعریف کرده‌اند (۱۱، ۱۲).

تهران به عنوان پایتخت ایران، در چند دهه گذشته، درصد چشم‌گیری از جمعیت کشور را در خود جای داده

روش کار

جامعه پژوهش حاضر افراد ۶۰ سال و بالاتر ساکن در شهر تهران بوده و در این مطالعه توصیفی تحلیلی، ۷۷۰ سالمند مشارکت داشته‌اند. جمع آوری اطلاعات، به روش نمونه‌گیری چند مرحله شامل انتخاب محله و انتخاب پارک/بوستان به صورت تصادفی ساده و انتخاب پاسخ‌دهندگان به صورت در دسترس بوده است. بدین صورت که، ابتدا کلیه مناطق ۱۱ گانه شهر تهران (شکل ۱) شناسایی و در گام بعدی بر اساس انتخاب تصادفی از هر منطقه، یک محله (محلات هروی، قیطریه، ابادز، تهرانسر، یوسف‌آباد، شورا، نازی‌آباد، اقدسیه، امام‌زاده یحیی، استاد معین و یافت‌آباد شمالی) و دو پارک/بوستان جهت توزیع پرسشنامه انتخاب شد. با مراجعه به محل تجمع سالمندان (پارک‌ها، سراها و معابر عمومی) و با ارائه کارت دانشجویی و پس از توضیح اهداف مطالعه و ضمن تاکید بر محرمانه بودن اطلاعات، پرسشنامه‌ها در اختیار پرسش‌شوندگان در دسترس قرار گرفت. در هر محله، تعداد ۷۰ پرسشنامه توزیع گردید. شرایط ورود به مطالعه برای سالمندان شامل سن ۶۰ سال و بالاتر، داشتن سواد خواندن و نوشتن و ساکن شهر تهران بود. سالمندانی که تمایلی به مشارکت نداشته و نیز سالمندان غیر فعال، خارج از جامعه آماری این پژوهش در نظر گرفته شده‌اند.

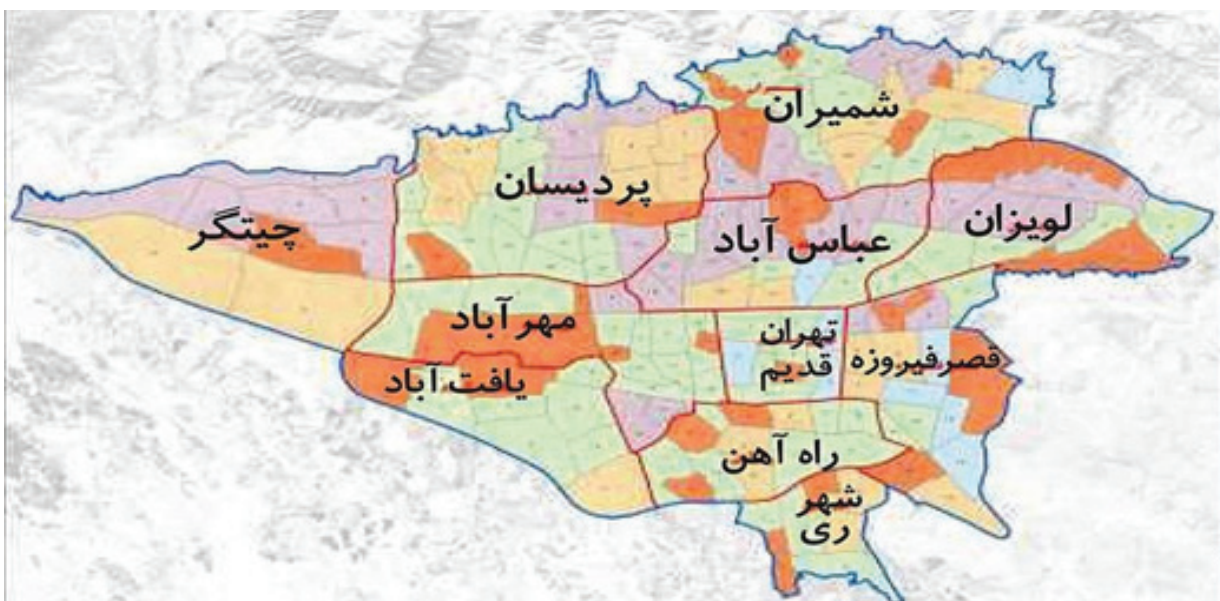
ابزار جمع آوری داده‌ها، پرسشنامه دو بخشی شامل مشخصات جمعیت شناختی (سن، جنس، وضعیت تاهل و

سطح تحصیلات، مسکن، منطقه مسکونی، درآمد، وضعیت اشتغال) و بخش دوم شامل چک لیست شهر دوستدار سالمند بود. این پرسشنامه بر اساس معیارهای استاندارد سازمان بهداشت جهانی تدوین شده و برای استفاده در ایران بومی سازی شده است. پایایی ابزار مطالعه به روش هم سازی درونی و ارزیابی مقدار آلفای کرونباخ مورد ارزیابی قرار گرفته است (۱۹، ۲۰).

قبل از توزیع عمومی پرسش‌نامه، ابتدا تعداد ۳۰ پرسشنامه در اختیار سالمندان شهر تهران (منطقه ۶، پارک تئاتر شهر، محله ولیعصر) قرار گرفت تا مولفه‌های لازم برای تعیین حجم نمونه به دست آید. انحراف معیار به دست آمده از پایلوت برابر با ۲۸/۹ بود که با جای گذاری آن در فرمول تعیین حجم نمونه

$$n = \frac{z_{\frac{\alpha}{2}}^2 \sigma^2}{d^2}$$

و با در نظر گرفتن دقتی برابر با ۰/۱ انحراف معیار و با سطح اطمینان ۹۵ درصد، تعداد ۳۸۳ نفر برآورد شد که با در نظر گرفتن نوع نمونه‌گیری و اثر طرح معادل ۲ برابر به حجم نمونه اضافه و حجم نهایی آن به ۷۶۶ نفر افزایش یافت. با در نظر گرفتن ریزش احتمالی، ۱۰۰۸ پرسشنامه در میان اعضای جامعه آماری توزیع و نهایتاً پیمایش با مشارکت کامل ۷۷۰ نفر از سالمندان شهر تهران انجام گرفت.

شکل ۱: تقسیم بندی جدید مناطق شهر تهران (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران، ۱۳۹۵).

مرضیه ایزانلو و همکاران

۲۹ مربوط به معیار حمل و نقل، سوال ۳۰ تا ۳۶ مربوط به معیار مسکن، سوال ۳۷ تا ۴۴ مربوط به معیار مشارکت اجتماعی، سوال ۴۵ تا ۵۳ مربوط به معیار تکریم سالمندان و مشمولیت اجتماعی، سوال ۵۴ تا ۶۱ مربوط به معیار مشارکت شهروندی و استخدام، سوال ۶۲ تا ۷۲ مربوط به معیار ارتباطات و اطلاعات، سوال ۷۳ تا ۸۴ مربوط به معیار خدمات سلامتی و محلی است. پرسشنامه به صورت طیف لیکرت (بلی: ۴، خیر: ۱، تاحدی: ۳، نمی دانم: ۲) می باشد. در نتیجه نمره کل یک فرد از ۱۰۲ تا ۴۰۸ متغیر است و هر چه نمره پایین تر باشد، فرد از ارائه و توزیع خدمات شهری مناسب سالمند به نسبت رضایت کمتری داشته است.

داده‌های توصیفی در دو بخش مجزا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بخش اول پرسشنامه شامل ویژگی‌های جمعیت شناختی (۸ سوال) و بخش دوم پرسشنامه شامل سوالات مربوط به هشت مولفه سازنده مفهوم شهر دوستدار سالمند (بناها و فضاهای باز شهری، حمل و نقل، مسکن، مشارکت اجتماعی، تکریم سالمندان و شمول اجتماعی، مشارکت شهروندی و اشتغال، ارتباطات و اطلاعات، حمایت اجتماعی و خدمات سلامتی) بود. این پرسشنامه ۱۰۲ سوالی دارای تعداد متفاوتی سوال برای هر مولفه است. سوال‌های زیرشاخص‌ها به ترتیب و پشت سر هم تنظیم شده است؛ به نحوی که سوال ۱ تا ۱۲ مربوط به معیار فضاهای باز و ساختمان‌ها، سوال ۱۳ تا

جدول ۱: مولفه‌های اندازه‌گیری شهر دوستدار سالمند و پایایی متغیرها

شاخص‌ها	تعداد سوالات	حداکثر نمره	حداقل نمره	ضریب آلفای کرونباخ
فضاهای باز شهری	۱۸	۷۲	۱۸	۰/۷۴
حمل و نقل	۲۵	۱۰۰	۲۵	۰/۹۰
مسکن	۷	۲۸	۷	۰/۷۲
مشارکت اجتماعی	۹	۳۶	۹	۰/۷۱
تکریم سالمندان	۱۱	۴۴	۱۱	۰/۷۷
استخدام و مشارکت شهروندی	۸	۳۲	۸	۰/۷۵
ارتباطات و اطلاعات	۱۱	۴۴	۱۱	۰/۷۴
خدمات محلی و سلامتی	۱۲	۴۸	۱۲	۰/۸۱
کل پرسشنامه	۱۰۲	۴۰۸	۱۰۲	۰/۹۵

بین صفر تا یک قرار گرفته و عدد یک بهترین گزینه است (۲۱). پس از جمع آوری داده‌ها، پردازش داده‌ها با استفاده از نسخه ۲۲ نرم افزار SPSS و Microsoft 2016 office excel انجام شد. پژوهش حاضر دارای تاییدیه کمیته اخلاق با کد IR.USWR.REC.1397.040 می باشد.

یافته‌ها

پژوهش حاضر ۸ جنبه از زندگی شهری را به عنوان مولفه‌های تشکیل دهنده شهر دوستدار سالمند مورد بررسی قرار داده است. در مطالعه حاضر، ۷۷۰ نفر از سالمندان شهر تهران در محدوده سنی ۶۰ تا ۸۹ سال با میانگین ۶۷/۹ سال ($2/7 \pm$) انحراف معیار) مشارکت داشتند. بیش از نیمی از سالمندان زن (۵۶۸ نفر، ۷۳/۸ درصد) و متاهل (۶۶۲ نفر و ۸۵/۹ درصد) بودند. حدود ۷۸/۱ درصد سالمندان با تحصیلات متوسطه، دیپلم و فوق دیپلم بوده و یافته‌ها حاکی از آن است که بیشترین فراوانی را سالمندان دارای مسکن شخصی (۹۲/۲ درصد) داشته‌اند. گروه دارای درآمد ماهانه

با توجه به اینکه ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹ به دست آمده است، لذا ابزار سنجش دارای پایایی درونی مناسبی بوده است. بر اساس مطالعه زرقانی (۱۳۹۴)، اگر میانگین نمرات سالمندان در رابطه با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند کمتر یا مساوی ۲/۵ باشد، بیانگر نامطلوب بودن و اگر بیشتر از ۲/۵ باشد، نشان دهنده حد مطلوب این شاخص می باشد (۲۰).

روش اولویت بندی بر اساس شباهت به راه حل ایده آل (تاپسیس) از انواع مدل‌های تصمیم گیری بر اساس چند شاخص است که بر اساس آن ابتدا ایده آل‌های مثبت (بهترین حالت) و ایده آل‌های منفی (بدترین حالت) برای هر یک از شاخص‌ها محاسبه شده و سپس فاصله هر گزینه از ایده آل‌های مثبت و منفی محاسبه و همچنین میزان نزدیکی هر گزینه به راه حل ایده آل محاسبه و در نهایت گزینه‌ها رتبه بندی می‌شوند. گزینه منتخب گزینه‌ای است که کمترین فاصله را از ایده آل‌های مثبت و بیشترین فاصله را از ایده آل‌های منفی داشته باشد. گزینه منتخب در دامنه

۲ تا ۳ میلیون تومان با ۴۷/۹ درصد بیشترین فراوانی پاسخ دهندگان بود.

جدول ۲: وضعیت متغیرهای جمعیت شناختی سالمندان مطالعه

متغیر	سطح	فراوانی	درصد فراوانی
گروه سن	۶۰-۷۴ سال	۷۱۱	۹۲/۳
	۷۵-۸۹ سال	۵۹	۷/۷
جنسیت	مرد	۲۰۲	۲۶/۲
	زن	۵۶۸	۷۳/۸
وضعیت تاهل	هرگز ازدواج نکرده	۱۲	۱/۶
	متاهل دارای همسر	۶۶۲	۸۵/۹
	متارکه یا فوت	۹۶	۱۲/۵
وضعیت تحصیلی	ابتدایی و راهنمایی	۹۴	۱۲/۲
	متوسطه، دیپلم و فوق دیپلم	۶۰۱	۷۸/۱
	لیسانس و فوق لیسانس	۷۵	۹/۷
وضعیت درآمد	کمتر از ۲ میلیون تومان	۶۶	۸/۴
	بین ۲ تا ۳ میلیون تومان	۳۶۸	۴۷/۹
	بین ۳ تا ۵ میلیون تومان	۳۰۱	۳۹/۳
	بیشتر از ۵ میلیون تومان	۳۵	۴/۴
مسکن	شخصی یا ملکی	۷۱۵	۹۲/۹
	اجاره یا رهن	۲۷	۳/۵
	فرزندان و اقوام	۲۴	۳/۱
	سازمانی	۴	۰/۵

مهرآباد به عنوان نامناسب ترین منطقه برای زندگی سالمندان شناخته شدند.

بر اساس نتایج به دست آمده از نتایج رتبه بندی مناطق یازده گانه شهر تهران، بر مبنای دیدگاه سالمندان، منطقه لویزان به عنوان سالمند دوست ترین منطقه و منطقه

جدول ۳: رتبه بندی مناطق شهر تهران بر اساس شاخص های شهر دوستدار سالمند

منطقه	ساختمان ها شهری و فضاهای باز	حمل و نقل	مسکن	مشارکت اجتماعی	سالمندان تکریم	مشارکت شهروندی و استخدام	اطلاعات ارتباطات و محلی	خدمات سلامتی	نمره کل (حداقل ۱ و حداکثر ۴)	شاخص شهر دوستدار سالمند
لویزان	۷	۲	۱	۲	۴	۱	۴	۱	۲/۱۳۱	۰/۶۳۵
عباس آباد	۶	۴	۳	۱	۵	۲	۱	۳	۲/۱۳۰	۰/۵۹۷
قصر فیروزه	۲	۱	۸	۵	۲	۳	۶	۲	۲/۰۵۷	۰/۵۷۹
پردیسان	۱	۳	۶	۳	۳	۶	۴	۴	۲/۰۸۱	۰/۵۶۷
شمیران	۱۱	۱۰	۲	۴	۱	۴	۵	۵	۲/۰۷۶	۰/۵۱۹
تهران قدیم	۵	۶	۱۰	۱۰	۶	۵	۷	۶	۱/۹۸	۰/۴۲۰
چیتگر	۹	۱۱	۵	۷	۷	۷	۲	۷	۱/۹۷۶	۰/۴۱۱
یافت آباد	۱۰	۸	۴	۹	۹	۸	۸	۸	۱/۹۷۳	۰/۴۰۱
راه آهن	۸	۵	۷	۸	۸	۱۰	۹	۱۱	۱/۹۵۱	۰/۳۷۲
شهر ری	۳	۷	۱۱	۶	۱۰	۹	۱۱	۱۰	۱/۹۰۷	۰/۳۷۱
مهرآباد	۴	۹	۹	۱۱	۱۱	۱۱	۱۰	۹	۱/۹۰۵	۰/۳۴۱

بحث

مطالعه حاضر ۸ شاخص از زندگی شهری را به عنوان شاخص های شهر دوستدار سالمند در کلیه مناطق تهران مورد بررسی قرار داده است. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که نابرابری فضایی قابل ملاحظه‌ای میان مناطق مختلف شهر تهران در شاخص‌های شهر دوستدار سالمند وجود دارد؛ به گونه‌ای که مناطق جنوبی شهر تهران (مهرآباد، شهر ری، راه آهن، یافت آباد) در هیچ یک از شاخص‌ها، میانگین نزدیک به متوسط را نداشته و در رتبه بندی تاپسیس نیز به ترتیب سه رتبه آخر را داشتند. منطقه مهرآباد در سه شاخص مشارکت اجتماعی، تکریم سالمندان و استخدام، آخرین رتبه را داشت. شاید هنگام تاسیس کارخانه‌ها و میادین و بزرگراه‌ها و شهرک‌ها در این منطقه، به اصول طراحی و زندگی و شهری برای همه، کمتر توجه شده است. همچنین نتایج مطالعه حاضر با مطالعه صادقی (۲۲) که نابرابری فضایی را از نظر توسعه در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران بررسی کرده اند، مطابقت دارد به طوری که پایین ترین رتبه توسعه یافتگی مربوط به مناطق جنوبی (۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰) بوده است.

میانگین به دست آمده برای هر کدام از ابعاد شهر دوستدار سالمند در دامنه ۱ تا ۴ قرار داشته است که عدد بزرگتر نشان دهنده وضعیت مطلوب‌تر بوده است. بر اساس نتایج مطالعه حاضر، میانگین نمرات سالمندان در مورد شاخص فضاهای باز شهری (۲/۳۳) بود که نشان داد سالمندان دارای دیدگاه بهتری نسبت به وضعیت شاخص فضاهای باز در شهر تهران داشتند. نتایج مطالعه کیائی در قزوین هم راستا با نتایج مطالعه حاضر می‌باشد (۲۳). اما مطالعات شرقی (۱۷) در تهران و خوارزمی (۱۹) در مشهد، حاکی از نامطلوب بودن فضاها برای سالمندان بود و میانگینی کمتر از استاندارد را برای سالمندان این شهرها محاسبه نموده‌اند.

تعیین سطح شاخص حمل و نقل، نشان داد که این شاخص با میانگین (۱/۹۷) از نظر سالمندان در وضعیت متوسطی نسبت به سایر شاخص‌ها قرار داشته و هم راستا با نتایج مطالعه شریعت (۲۴) در تهران، خوارزمی (۱۹) است؛ اما در تحقیق شرقی (۱۷) و کیائی (۲۳) این شاخص برای سالمندان در وضعیت مطلوبی نبوده است. در مطالعه محفوظ پور (۲۵) اغلب سالمندان از کفایت و دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی اظهار نارضایتی کرده‌اند.

رتبه‌بندی مناطق در هر کدام از ابعاد شهر دوستدار سالمند محاسبه شده و در جدول ۳ گزارش شده است. نمره کل در این جدول بر اساس نمره‌گذاری پرسشنامه شهر دوستدار سالمند، مقادیری بین ۱ تا ۴ داشته و نمره هر کدام از مناطق نیز بر اساس آن محاسبه و به صورت میانگین گزارش شده است. امتیاز شاخص شهر دوستدار سالمند نیز پس از استاندارد کردن نمرات به دست آمده آمده و مقادیری بین ۰ تا یک را نشان می‌دهد. هر چه نمره کل به حداکثر ۴ و امتیاز شاخص به ۱ نزدیک تر باشد، آن منطقه از نظر شاخص‌های دوستدار سالمند بودن وضعیت بهتری را نشان خواهد داد.

بر اساس نمره به دست آمده مشاهده می‌شود که مناطق لویزان، عباس آباد، قصر فیروزه، پردیسان و شمیران، امتیاز بالای ۰.۵ کسب کرده‌اند. بنابراین این مناطق به سطح ایده آل مثبت نزدیکتر هستند. مناطق راه آهن، شهر ری و مهرآباد که رتبه‌ای بین ۰/۳۴۱ تا ۰/۳۷۲ داشته‌اند، با سطح ایده آل مثبت فاصله دارند. بر اساس امتیاز به دست آمده برای هر منطقه در زیرشاخص‌های شهر دوستدار سالمند، رتبه این مناطق نیز محاسبه و گزارش شده است. بالاترین و پایین ترین رتبه‌ها در شاخص فضاهای باز شهری متعلق به منطقه پردیسان (امتیاز ۰/۶۰۴) و شمیران (امتیاز ۰/۳۰۲) است. در شاخص حمل و نقل بهترین و بدترین وضعیت متعلق به منطقه قصر فیروزه و چیتگر (امتیازهای ۰/۷۱۷ و ۰/۳۱۹) بوده است. در شاخص مسکن منطقه لویزان (امتیاز ۰/۷۷۴) بالاترین و منطقه شهر ری (امتیاز ۰/۱۵۳) پایین ترین رتبه را داشت. در شاخص مشارکت اجتماعی بالاترین و پایین ترین رتبه متعلق به مناطق عباس آباد (امتیاز ۰/۷۷۵) و مهرآباد (امتیاز ۰/۲۴۴) می‌باشد. در شاخص تکریم سالمندان بالاترین رتبه را منطقه شمیران (امتیاز ۰/۶۸۰) و پایین ترین رتبه را منطقه مهرآباد (امتیاز ۰/۲۵۱) دارد. بهترین رتبه در شاخص مشارکت شهروندی و استخدام متعلق به منطقه لویزان (امتیاز ۰/۷۴۵) و بدترین رتبه متعلق به منطقه مهرآباد (امتیاز ۰/۱۱۰) است. در شاخص اطلاعات و ارتباطات بالاترین رتبه را منطقه عباس آباد (امتیاز ۰/۷۰۰) و پایین ترین رتبه را منطقه شهر ری (امتیاز ۰/۱۶۱) داشت. در هشتمین شاخص شهر دوستدار سالمند نیز بالاترین و پایین ترین رتبه متعلق به منطقه لویزان و شهر ری (با امتیازهای ۰/۶۵۸ و ۰/۲۶۵) بوده است.

آزمون فریدمن داشته است. اما مطالعه شریعت (۲۴)، میزان رضایت سالمندان را متوسط ارزیابی کرده است. مروتی و سلطانی (۲۹) در مطالعه خود نشان دادند که اشتغال سالمندان می تواند بر توانایی انجام فعالیت های روزمره زندگی موثر باشد به طوری که از حمایت اجتماعی و روابط اجتماعی نیز برخوردار خواهند شد.

شاخص اطلاعات و ارتباطات با میانگین ۱/۹۹ در مطالعه حاضر وضعیت متوسطی را در بین سایر شاخص ها داشته که هم راستا با مطالعه شرقی بود. اما در مطالعه شریعت میزان رضایت سالمندان بالاتر از حد متوسط بود. باسزا و همکاران (۳۰) نیز میزان پذیرش تکنولوژی در سالمندان شهر تهران را بیشتر از متوسط ارزیابی کرده و نبود سهولت در استفاده از برخی ابزارها را از جمله محدودیت های پذیرش تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات در میان سالمندان دانسته اند. از آنجا که بسیاری از خدمات سلامت و شهری به صورت الکترونیکی و اینترنتی عرضه می شوند، ضرورت دارد جامعه، بستری برای دسترسی و استفاده سالمندان از ابزار تکنولوژی فراهم سازد.

وضعیت زیرشاخص خدمات سلامتی و محلی از نظر سالمندان در شهر تهران (با میانگین ۱/۶۷) نشان داد که این شاخص در سطح مناسبی قرار ندارد. نتایج مطالعه شریعت در این شاخص نشان داد که میزان رضایت و ارزیابی سالمندان کمتر از حد متوسط است. در مطالعه زرقانی، نیز این شاخص با وضعیت ایده آل فاصله داشته است. در مطالعه ترقی و سادات ایلیایی (۳۱)، نتایج نشان داد که سالمندان جایی برای رفع نگرانی های بهداشتی و نیازهای خدماتی ندارند. نتایج مطالعه کیائی در قزوین حاکی از این بود که این شاخص در سطح مناسبی قرار ندارد. از دیدگاه سازمان بهداشت جهانی خدمات حمایتی بهداشتی در تحقق پذیری شهر دوستدار سالمند در قالب خدمات در دسترس همراه با موقعیت مناسب، پوشش گسترده، خدمات پزشکی متنوع قابل بررسی است (۳۲). امروزه تقریباً در تمام کشورهای توسعه یافته تسهیلاتی برای همه افراد جامعه از جمله سالمندان فراهم شده است.

تفاوت در نتایج مطالعات را می توان این گونه تفسیر کرد که افراد ساکن در شهرها، بنا به تفاوت در فرهنگ، قومیت، تکنولوژی و توسعه شهر و شرایط زندگی متفاوت، انتظارات و نیازها و خواسته های متفاوتی دارند به طوری که به موازات امکانات و توسعه شهر (منطقه زندگی)، خواسته ها و

در ارزیابی سالمندان از وضعیت مسکن، میانگین امتیاز زیرشاخص برابر با ۱/۳۲ به دست آمد که نشان می دهد مسکن کمترین میانگین را در بین سایر شاخص ها داشته است. این یافته هم راستا با نتایج بسیاری از مطالعات داخلی است. مطالعه شریعت (۲۴) و شرقی (۱۷) حاکی از آن است که میزان رضایت سالمندان در بُعد مسکن کمتر از حد متوسط است. وضعیت نامناسب محل زندگی سالمندان ایجاب می نماید که برای رفع کمبودها و بالابردن سطح کیفیت محل سکونت آنان، به ضوابط و استانداردهای فیزیکی بناها همراستا با نیازهای سالمندان توجه نظام مندی صورت گیرد (۲۶).

شاخص مشارکت، پس از شاخص فضاهای باز شهری، بالاترین میانگین (۲/۱۰) را داشت که از دیدگاه سالمندان مناسب ارزیابی شده است. در همین راستا، بر اساس یافته های شریعت (۲۴)، و شرقی (۱۷) میزان رضایت سالمندان در این بعد بالاتر از حد متوسط است. نتایج تحقیقات گونگ و همکاران (۲۰۱۴) حاکی از آن دارد که افزایش درصد فضای سبز برای مردان سالمند، موجب افزایش مشارکت آنان در فعالیت های فیزیکی می شود (۲۷). در فضاهای شهری هرچه بیگانگی اجتماعی سالمند بیشتر باشد، مشارکت اجتماعی کمتری نیز از سوی سالمندان مشاهده خواهد شد (۲۸).

میانگین به دست آمده برای شاخص تکریم سالمندان و شمول اجتماعی (۱/۶۸) در مطالعه حاضر نشان داد که از دیدگاه سالمندان تهران این شاخص در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. اما در مطالعه شرقی (۱۷) این شاخص، در وضعیت مناسب بود. در مطالعه شریعت (۲۸)، میزان ارزیابی سالمندان بالاتر از حد متوسط بود. در مطالعه سازمان بهداشت جهانی نیز نیازهای سالمندان در این بعد در شهرها، متفاوت بود. به طوری که در برخی شهرها خدمات تجاری بدون در نظر گرفتن نیازهای سالمندان ارائه می گردید. در بحث تکریم سالمندان، حمایت و ترویج هنجارها و ارزش ها و رفتارهای مناسب در شهروندان نسبت به سالمندان از طریق آموزش در رسانه ها و مطبوعات امکان پذیر و مفید خواهد بود.

میانگین به دست آمده در شاخص مشارکت شهروندی و استخدام (۱/۶۶) نشان می دهد که این شاخص تا حد مطلوب، فاصله قابل ملاحظه ای دارد. نتایج مطالعه شرقی (۱۷) هم راستا با این مطالعه بوده و کمترین نمره را در

مرضیه ایزانلو و همکاران

توجه بیشتر به مناطق جنوبی شهر تهران در جهت بهبود شاخص‌های شهر دوستدار سالمند به ویژه در موضوعات مربوط به مسکن و اشتغال سالمندان است. باید توجه داشت که نادیده گرفتن وضعیت سالمندان بخصوص در طراحی و توسعه شهر، با توجه به افزایش قابل ملاحظه سهم این گروه جمعیتی از کل جمعیت شهرها در آینده نه چندان دور، می‌تواند با کاهش کیفیت زندگی و مشارکت سالمندان در زندگی اجتماعی، هزینه‌های بالای اجتماعی را به دنبال داشته باشد. انتظار می‌رود با توجه به نتایج به دست آمده، اولویت‌های لازم برای سیاست‌گذاری در امور مختلف شهری مرتبط با سالمندان تبیین و سیاست‌گذاران و طراحان شهری، با بکارگیری راهکارهایی سازگار با نیازهای سالمندان، راهبردهای لازم و قانونی برای سازگاری بیشتر شهرها با نیازها و ویژگی‌های زندگی سالمندی را فراهم نمایند.

سیاسگزاری

نویسندگان از کلیه سالمندان که در این پژوهش شرکت کردند و با حوصله، پرسش‌ها را پاسخ دادند، سپاس‌گزاری و برای آنها آرزوی سلامتی و نشاط دارند.

تضاد منافع

بنا به اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

1. Khodamoradi A, Hassanipour S, DaryabeigiKhotbesara R, Ahmadi B. The trend of population aging and planning of health services for the elderly: A review study. Journal of Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences. 2018;6(3):81-95 (Persian).
2. United Nations Climate Change Conference. Climate Change and Natural Disasters Displace Millions, Affect Migration Flows. Paris: 2015.
3. Emler CA, Mocerri JT. The importance of social connectedness in building age-friendly communities. Journal of aging research. 2012; 2012. <https://doi.org/10.1155/2012/173247>
4. Alalhesabi M, Rafiei F. Assessing of elder

انتظارات افراد نیز متناسب با توسعه و تکامل شهر، متفاوت خواهد بود به واقع خواسته‌های سالمندان، تابعی از شرایط جامعه است و انتظارات سالمندان هر جامعه، ویژه همان جامعه است.

مغایرت دیگری که در نتایج این مطالعه با مطالعه دیگران دیده شد می‌تواند در ارتباط با تفاوت در شرکت کنندگان مطالعات دانست. به طور مثال در مطالعه شرقی، شرکت کنندگان سالمند نبوده و نظرات افراد متخصص بررسی شده است.

مهمترین محدودیت پژوهش حاضر، حجم بالای سوالات پرسشنامه بود. با توجه به این که ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش بسیار مفصل بود، محدودیت‌های ذاتی از جمله کم حوصلگی و در نتیجه امکان بی‌دقتی آنان در پاسخ به برخی سوالات را نمی‌توان دور از ذهن دانست. به علاوه، علیرغم انجام نمونه‌گیری چند مرحله‌ای، پرسش‌شوندگان نهایی به صورت در دسترس انتخاب شده‌اند که ممکن است گروه‌های از سالمندان را در بر نگرفته باشد. همچنین مطالعه حاضر، تحلیلی فضایی از وضعیت شاخص‌های دوستدار سالمند در تهران بوده و عوامل مرتبط با این نابرابری و علل آن را نمی‌توان از یافته‌ها انتظار داشت.

نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر موید ضرورت

- essentialities in urban spaces. Journal of Arman Shahr 2011;5(9):247-57 (Persian).
5. Lai M-M, Lein S-Y, Lau S-H, Lai M-L. Modeling age-friendly environment, active aging, and social connectedness in an emerging Asian economy. Journal of aging research. 2016;2016. <https://doi.org/10.1155/2016/2052380>
6. Newall N, Menec V. Age-Friendly Communities Principles and Initiatives. Canadian Acoustics. 2014;42(3).
7. World Health Organization. Global age-friendly cities: A guide: World Health Organization; 2007.
8. Steels S. Key characteristics of age-friendly cities and communities: A review. Cities. 2015;47:45-52. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.02.004>
9. Hataminejad H, Vahedian Beiki L, Parnoon Z.

- The spatial distribution pattern of urban services Measurement in fifth region Of Tehran using Entropy and Williamson models. *Geographical Researches Quarterly Journal*. 2014;29(3):17-28 (Persian).
10. Hafeznia MR, Ghaderi Hajat M. Conceptualization of spatial justice in political geography. *Geopolitics Quarterly*. 2015; 11 (40): 32-60 (Persian).
 11. Kalrouzi Z. Spatial differences in socio-economic and physical dimensions of urban health in Tehran mega-city. Master Thesis in Urban Planning, Tehran: Payam Nour University: South Tehran Branch; 2016.
 12. Manouchehri Miandoab A, Ahar H, Anvari A. An Analysis of Spatial Justice and its Impact on the City's political Ecology Case study: Tehran metropolis. 2019.
 13. Mirzaie M, Darabi S. Population aging in Iran and rising health care costs. *Iranian Journal of Ageing*. 2017;12(2):156-69. <https://doi.org/10.21859/sija-1202156>
 14. Carpentieri G, Guida C, Masoumi HE. Multimodal accessibility to primary health services for the elderly: A case study of Naples, Italy. *Sustainability*. 2020;12(3):781. <https://doi.org/10.3390/su12030781>
 15. Ruza J, Kim JI, Leung I, Kam C, Ng SYM. Sustainable, age-friendly cities: An evaluation framework and case study application on Palo Alto, California. *Sustainable Cities and Society*. 2015;14:390-6. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2014.05.013>
 16. Pirbabaei M, Hashempour P, Zadebagheri P. Spatial Justice of Preparing Health Services in Urban Spaces for the Elderly (Case Study: District 15 of Tehran). *Quarterly of New Attitudes in Human Geography* 2019;12(1):345-62 (Persian).
 17. Sharqi A, Zarghami E, Salehi Kousalari F, Olfat M. Evaluating status of global indices of age-friendly city in Tehran metropolis (AFC). *Journal of Urban-Regional Studies and Research*. 2016:1-22. <https://doi.org/10.21307/acee-2016-034>
 18. Nemati D, Aghbakhshi H. Tehran's elderly friendly city, first steps to realizing world's first elderly capital. *Soc Res*. 2013;6(18):15-44.
 19. Kharazmi O, Zarghani H, Johari L, editors. Evaluation of urban open spaces and transport in the city of Mashhad on the basis of age-friendly city indices (participatory approach). 6th National Conference of planning and urban management, with an emphasis on the components of the Islamic city; 2014.
 20. Zarghani SH, Kharazmi OA, Johari L. Evaluation of the "Age-Friendly" city indicators in Mashhad by focusing on the social-cultural indices. *Human geography research*. 2015;47(4):673-88.
 21. Chang K-H, Chang Y-C, Lee Y-T. Integrating TOPSIS and DEMATEL methods to rank the risk of failure of FMEA. *International Journal of Information Technology & Decision Making*. 2014; 13 (06):1229-57. <https://doi.org/10.1142/S0219622014500758>
 22. Sadeghi R, Zanjari N. The inequality of development in the 22 districts of Tehran metropolis. *Social Welfare Quarterly*. 2017;17 (66): 149-84 (Persian).
 23. Kiaie M, Motalebi SA, Mohammadi F. Evaluating Age-Friendly City Indicators in Qazvin: Urban Open Spaces, Buildings and Public Places. *The Journal of Qazvin University of Medical Sciences*. 2019;23(5):430-9 (Persian). <https://doi.org/10.32598/JQUMS.23.5.430>
 24. Shariat F, Moradi F, Ghahramani R. Study of social, cultural, economic, well-being, and urban structure needs of Tehran seniors association members. *Iranian Journal of Ageing*. 2015;10 (3):8-25 (Persian).
 25. Mahfoozpour S, Iranfar M, Ainy E. Determinant factors and elderly perspectives of user friendly transportation. *Safety promotion and injury prevention (Tehran)*. 2017;5(1):9-14 (Persian).
 26. Orrell A, McKee K, Torrington J, Barnes S, Darton R, Netten A, et al. The relationship between building design and residents' quality of life in extra care housing schemes. *Health & Place*. 2013;21:52-64.

- <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2012.12.004>
27. Gong Y, Gallacher J, Palmer S, Fone D. Neighbourhood green space, physical function and participation in physical activities among elderly men: the Caerphilly Prospective study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*. 2014;11(1):1-11. <https://doi.org/10.1186/s12966-017-0635-3> <https://doi.org/10.1186/1479-5868-11-40>
28. Funk L, Herron R, Spencer D, Dansereau L, Wrathall M. More than “petty squabbles”- Developing a contextual understanding of conflict and aggression among older women in low-income assisted living. *Journal of aging studies*. 2019;48:1-8. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2018.11.001>
29. Sharifabad M, Soltani T, Sharifabad A, Fallahzadeh H, Abdolkhalegh J. Social Support and its Relation with Daily Activities among Elderly People of Yazd. *Journal of Community Health Research*. 2015;3(4):270-7 (Persian).
30. Basakha M. Acceptance of Information and Communication Technology by the elderly people living in Tehran. *Iranian Journal of Ageing*. 2019;13(5):550-63. <https://doi.org/10.32598/SIJA.13.Special-Issue.550>
31. Taraghi Z, Ilali ES. A comparison of older adults’ and managers’ attitudes towards age-Friendly City indexes. *Iranian Journal of Ageing*. 2018;13(2):236-49. <https://doi.org/10.32598/sija.13.2.236>
32. Marhánková JH. Places of (in) visibility. LGB aging and the (im) possibilities of coming out to others. *Journal of aging studies*. 2019;48:9-16. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2018.11.002>